

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.10.1999, sp. zn. 1 Odon 153/97, ECLI:CZ:NS:1999:1.ODON.153.1997.1

Číslo: 74/2000

Právní věta: Právním důvodem vzniku přihlašované pohledávky je nutno rozumět i pro dobu před účinností zákona č. 94/1996 Sb. (před 1. 6. 1996) skutečnosti, na nichž se pohledávka zakládá, tedy skutkové okolnosti, z nichž lze usuzovat na existenci této pohledávky.1) Konkursní věřitel může až do přezkoumání jím přihlášené pohledávky, dokud jeho pohledávka není zjištěna nebo účinně popřena (co do pravosti, výše nebo pořadí), měnit jak skutečnosti, na nichž se pohledávka zakládá, tak výši nebo pořadí pohledávky (s tím rizikem, že ponese náklady, které vzniknou tím, že soud pro přezkoumání změněné pohledávky nařídí zvláštní přezkumné jednání).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.10.1999

Spisová značka: 1 Odon 153/97

Číslo rozhodnutí: 74

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs

Předpisy:

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v P r a z e rozsudkem ze dne 26. 6. 1997 potvrdil ve výroku o věci samé rozsudek ze dne 6. 8. 1996, jímž K r a j s k ý o b c h o d n í s o u d v P r a z e zamítl žalobu o určení, že žalobkyní uplatněný nárok ve výši 16 069 740,04 Kč, vzniklý z úvěrové smlouvy a zařazený ve třetí třídě pohledávek v konkursu sp. zn. 91 K 50/95, vedeném na majetek úpadce Z. l., státního podniku „v likvidaci“, je po právu. Odvolací soud se ztotožnil – poté co doplnil dokazování dalšími listinami – se závěrem soudu prvního stupně, že žalobkyně neprokázala, že K. banka P. postoupila L. bance, s. p. ú., své pohledávky za úpadcem z titulu úvěru poskytnutého na trvale se obracející zásoby. Žádost dlužníka a pozdější potvrzení L. banky, s. p. ú., o tom, že převzala pohledávky z úvěru za dlužníkem, totiž nemohou nahradit úkon oprávněného – postoupení pohledávky podle § 128 odst. 1 hosp. zák. (zákona č. 109/1964 Sb., v rozhodném znění). Podle § 24 odst. 2 hosp. zák. se k platnosti takového úkonu vyžadovala písemná forma a takovým aktem není ani dohoda uzavřená dne 18. 3. 1991 mezi K. bankou P. a L. bankou, s. p. ú., ani dohoda z 22. 11. 1995 uzavřená mezi K. bankou, a. s., a žalobkyní. Tento projev vůle nelze dovodit ani ze soupisů pohledávek z titulu úvěrových smluv na trvale se obracející zásoby, zpracovaných pobočkami K. banky. Případné postoupení pohledávek dohodou z 22. 11. 1995 nemůže zvrátit pro žalobkyni nepříznivý výsledek sporu, jelikož tvrzenou pohledávku přihlásila do konkursu dříve (podáním ze dne 9. 10. 1995, došlým konkursnímu soudu

13. 10. 1995).

Žalobkyně (zastoupena advokátem) podala proti rozsudku odvolacího soudu včas dovolání, jehož přípustnost opírá o ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř., namítajíc dovolací důvod podle § 241 odst. 2 (správně odst. 3) písm. d) o.s.ř. (tedy, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci). Konkrétně dovolatelka uvádí, že řídí-li se závazkový vztah, vzniklý z úvěrové smlouvy uzavřené mezi K. bankou a úpadcem 29. 12. 1990, hospodářským zákoníkem, je nutné podle ustanovení tohoto předpisu hodnotit i všechny následné úkony. Usuzuje, že dohoda z 18. 3. 1991 (uzavřená mezi K. bankou a L. bankou, s. p. ú.), jejíž součástí je i soupis převáděných částek k 25. 2. 1991, je aktem, na jehož základě došlo k postoupení pohledávek z úvěrů na trvale se obracející zásoby. Jelikož postoupení pohledávek z těchto z úvěrů bylo akcí celorepublikového rozsahu, každá pobočka postupitele rámcovou dohodu z 18. 3. 1991 konkretizovala podrobným soupisem postupovaných pohledávek. Právní posouzení uvedených dokumentů soudy obou stupňů podle dovolatelky není správné. Úpadce nemohl mít pochybnosti o tom, kdo je oprávněným věřitelem, neboť sám požádal L. banku, s. p. ú., o převzetí předmětného úvěru, odsouhlasoval pravidelně zůstatky na účtech vedených L. bankou, s. p. ú., a poukázal na příslušný účet první splátku úvěru. Podmínka svobody, vážnosti, určitosti a srozumitelnosti zkoumaných právních úkonů, stanovená § 22 odst. 1 hosp. zák., byla ve věci rovněž dodržena, když v dokumentech, na základě kterých k postoupení pohledávky došlo, byla pohledávka přesně specifikována. Neplatnosti právního úkonu z důvodů uvedených v § 22 odst. 1 hosp. zák. by se navíc – v intencích § 22 odst. 2 hosp. zák. – mohl dovolat (jde o tzv. relativní neplatnost) jen ten, na jehož ochranu je důvod neplatnosti stanoven; u smlouvy o postoupení pohledávky takovou osobou může být jen postupitel a postupník, nikoliv dlužník. Ze závěru, že došlo k postoupení pohledávky mezi K. bankou a L. bankou, s. p. ú., dovolatelka dovozuje, že smlouvou o postoupení pohledávek, kterou uzavřela (jako postupník) dne 1. 3. 1993 s L. bankou, s. p. ú. (postupitelem), přešla pohledávka na ni.

Dovolatelka též nesouhlasí se závěrem o povaze dohody z 22. 11. 1995 a vyslovuje přesvědčení, že tato – se zřetelem k dikci § 20 odst. 2 hosp. zák. – jen znovu deklaruje skutečnou vůli jednajících stran a napadá právní posouzení věci odvolacím soudem i co do úvahy, že dohodu nelze zohlednit, protože byla uzavřena až po přihlášení pohledávky v konkursu. Za „rozhodnutí ve věci samé“ má dovolatelka až výsledek přezkumného jednání konaného 22. 1. 1996, tedy po účinnosti „dohody“; přitom argumentuje i tím, že do přezkumného jednání může věřitel s přihlášenou pohledávkou nakládat (to jest vzít ji zpět, upravit její výši nebo přihlásit další pohledávku, o jejíž existenci se následně dozvěděl). Dohoda měla za cíl odstranit případný nedostatek určitosti a srozumitelnosti původní dohody, a v tomto případě má právní úkon podle § 22 odst. 2 hosp. zák., právní účinky jako by byl platný od počátku. Při právním posouzení dohod o postoupení pohledávek z úvěrů na trvale se obracející zásoby soudy také pominuly ustanovení § 20 odst. 2 hosp. zák. K založení L. banky, s. p. ú., došlo rozhodnutím Federálního ministerstva financí po předchozím souhlasu státní banky za tím účelem, aby omezila svou činnost na správu dlouhodobých státních pohledávek z úvěrů na trvale se obracející zásoby; šlo o rozhodnutí orgánu hospodářského řízení, které bylo pro postupitele i postupníka závazné.

Soudní rozhodnutí má v daném případě zásadní právní význam i pro svůj celospolečenský a ekonomický dopad, když pohledávky dovolatelky, které mohou být dotčeny právním názorem soudu, lze řádově vyčíslit v desítkách miliard korun a výsledek řízení bude mít dopad i na státní rozpočet. Jestliže by soud dovodil, že k postoupení pohledávek nedošlo, byla by velká část pohledávek žalobkyně prakticky nevyzpytatelná, neboť by došlo k jejich promlčení.

Ze všech těchto důvodů dovolatelka požaduje, aby Nejvyšší soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud se především zabýval přípustností dovolání ve věci, již – jde-li o dovolání proti

rozsudku – obecně upravují ustanovení § 237, § 238 a § 239 o.s.ř.

Jelikož právní posouzení věci co do řešení otázek, na nichž napadené rozhodnutí spočívá, není správné, Nejvyšší soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 o.s.ř. Vady vyjmenované v tomto ustanovení (tzv. zmatečnosti), k nimž dovolací soud přihlíží (s výjimkami zakotvenými v § 237 odst. 2 o.s.ř.) z úřední povinnosti (§ 242 odst. 3 o.s.ř.), ovšem nebyly v dovolání namítány a z obsahu spisu nevyplývají. Podle § 238 o.s.ř. dovolání rovněž není přípustné, neboť napadený rozsudek není rozsudkem měnícím, nýbrž potvrzujícím (srov. odst. 1 písm. a/) a rozsudku soudu prvního stupně ze dne 6. 8. 1996 jiný rozsudek v téže věci vydaný a posléze zrušený rozhodnutím odvolacího soudu nepředchází (srov. odst. 1 písm. b/). Jelikož odvolací soud nezaložil přípustnost dovolání ani výrokem svého rozsudku (§ 239 odst. 1 o.s.ř.), zbývá posoudit podmínky přípustnosti určené v ustanovení § 239 odst. 2 o.s.ř., jehož se žalobkyně (jako jediného) také dovolává.

Podle tohoto ustanovení nevyhoví-li odvolací soud návrhu účastníka na vyslovení přípustnosti dovolání, který byl učiněn nejpozději před vyhlášením potvrzujícího rozsudku, je dovolání podané tímto účastníkem přípustné, jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam.

Mimo předpokladu včasného návrhu na vyslovení přípustnosti dovolání (jenž byl v dané věci – jak se podává z obsahu protokolu o jednání před odvolacím soudem ze dne 26. 6. 1997 /č. l. 52 p. v./ – naplněn) může být dovolání ve smyslu cit. ustanovení přípustné jen tehdy, jde-li o řešení právní otázky (jiné otázky, zejména posouzení správnosti nebo úplnosti skutkových zjištění, přípustnost dovolání neumožňují) a jde-li zároveň o právní otázku zásadního významu. Přípustnost dovolání pak není založena pouhým tvrzením dovolatele, že rozhodnutí odvolacího soudu zásadní význam po právní stránce má, nýbrž až zjištěním (závěrem), že tomu tak vskutku je.

Ve výše uvedeném smyslu musí mít rozhodnutí odvolacího soudu zásadní význam po právní stránce především z hlediska rozhodovací činnosti soudů vůbec (co do obecného dopadu na případy obdobné povahy). Rozhodnutí odvolacího soudu má (zpravidla) z tohoto pohledu zásadní význam i tehdy, jestliže řeší takovou právní otázku, která judikaturou vyšších soudů (tj. dovolacího soudu a odvolacích soudů) nebyla vyřešena nebo jejíž výklad se v judikatuře těchto soudů dosud neustálil – vyšší soudy při svém rozhodování řeší takovou otázku rozdílně, takže nelze hovořit o ustálené judikatuře nebo jestliže odvolací soud posoudil určitou právní otázku jinak, než je řešena v konstantní judikatuře vyšších soudů (srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 9. 1997, sp. zn. 2 Cdon 1339/96, uveřejněné v časopise Soudní judikatura č. 13, ročník 1997, pod číslem 101).

Při úvaze o přípustnosti dovolání podle § 239 odst. 2 o.s.ř. je bezpředmětný argument, že při přijetí právního názoru odvolacího soudu by většina pohledávek žalobkyně nebyla vymahatelná. Zde nejde o „zásadní právní význam rozhodnutí“ z hlediska v něm řešených právních otázek, nýbrž o vlastní důsledek jiného rozhodnutí než toho, jež má dovolatelka za jediné možné. Okolnost, že účastník řízení není schopen před soudem prokázat existenci tvrzených pohledávek, právní význam napadeného rozhodnutí nezakládá.

Zásadní právní význam však má – se zřetelem k tomu, že závěry formulované v napadeném rozhodnutí neodpovídají publikované judikatuře, kterou byla soudní praxe posléze sjednocena (srov. rozhodnutí uveřejněné pod číslem 28/1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek – dále též jen „R

28/1999") – řešení otázky, zda relativní neplatnosti dohody o postoupení pohledávek podle § 128 odst. 1 hosp. zák. se může dovolat dlužník a obecněji pak řešení otázky, jaké podstatné náležitosti musí mít dohoda o postoupení pohledávek podle § 128 odst. 1 hosp. zák., má-li jít o platný a účinný právní úkon. Zásadní právní význam se připíná rovněž ke zhodnocení účinků smlouvy z 22. 11. 1995 na postavení žalobkyně jako konkursního věřitele. Ohledně jiných právních otázek Nejvyšší soud dovolání ani podle § 239 odst. 2 o.s.ř. přípustným neshledal.

Jelikož Nejvyšší soud je – není-li řízení postiženo vadami vyjmenovanými v § 237 odst. 1 o.s.ř. nebo jinými vadami řízení, jestliže mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci – vázán uplatněným dovolacím důvodem, včetně toho, jak jej dovolatel obsahově vymezil (§ 242 odst. 1 a 3 o.s.ř.), zabýval se (v hranicích právních otázek, pro jejichž řešení shledal dovolání přípustným) správností právního posouzení věci.

Právní posouzení věci je nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

S přihlédnutím k době vzniku závazkového vztahu z úvěrové smlouvy (29. 12. 1990) a k právním úkonům učiněným v průběhu roku 1991 (zejména k dohodě o postoupení pohledávek z 18. 3. 1991) vyšel soud při dalších úvahách z ustanovení zákona č. 109/1964 Sb., hospodářského zákoníku, ve znění zákona č. 82/1966 Sb., zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění č. 13/1967 Sb., zákonů č. 69/1967 Sb., č. 72/1970 Sb., č. 138/1970 Sb., č. 144/1975 Sb., č. 165/1982 Sb., č. 98/1988 Sb., č. 173/1988 Sb., č. 103/1990 Sb., č. 403/1990 Sb., č. 63/1991 Sb. a č. 539/1991 Sb.

Podle § 128 odst. 1 hosp. zák., nevylučuje-li to právní předpis, dohoda organizací nebo povaha závazku, mohou být práva ze závazku postoupena dohodou na jinou organizaci. Dokud organizace, která má povinnost plnit, neví o postupu, může plnit organizaci původně oprávněnou.

K obligatorním obsahovým náležitostem smlouvy o postoupení pohledávky vedle vlastního označení účastníků smlouvy (postupitele a postupníka) patří identifikace postupované pohledávky, která se neobejde bez řádného označení postupitelova dlužníka a popisu pohledávky co do její výše a skutečností, na nichž se zakládá. Jde o to, aby postupovaná pohledávka byla identifikována dostatečně určitě – tak, aby nebyla zaměnitelná s jinou pohledávkou postupitele za stejným dlužníkem a aby mezi smluvními stranami nevznikaly pochybnosti o tom co, jak a kdy bylo postoupeno. Jelikož ustanovení § 24 odst. 2 hosp. zák. předepisovalo k platnosti smluv organizací písemnou formu (pokud právními předpisy nebo dohodou nebylo stanoveno jinak), musela být i smlouva o postoupení pohledávky podle § 128 odst. 1 hosp. zák. uzavřena písemně.

Smlouva uzavřená dne 18. 3. 1991 mezi K. bankou P. a L. bankou, s. p. ú., postupované pohledávky (poměřováno ustanovením § 128 odst. 1 hosp. zák.) identifikuje nedostatečně – obsahuje toliko výslednou hodnotu postupovaných pohledávek z úvěrů na trvale se obracející zásoby. Argument dovolatelky, že k uzavření smlouvy smluvní strany přistoupily na základě rozhodnutí orgánu hospodářského řízení, které bylo pro postupitele i postupníka závazné, na uvedeném závěru nemůže ničeho změnit, neboť existence takového rozhodnutí nikterak nezbavovala smluvní strany možnosti (a povinnosti) uzavřít smlouvu způsobem vyhovujícím zákonu.

Nicméně z ustanovení § 22 hosp. zák. vyplývá, že neurčitost právního úkonu (odstavec 1) způsobovala pouze jeho relativní neplatnost, s tím, že se jí mohla dovolávat jenom organizace, na jejíž ochranu byl důvod neplatnosti stanoven, že tato organizace mohla úkon dodatečně schválit nebo jej strany mohou dodatečným vyjasněním učinit určitým a srozumitelným, a že v takovém případě měl úkon právní účinky, jako by byl platný od počátku (odstavec 2).

V citovaném R 28/1999 pak Nejvyšší soud vyslovil závěr, od něž nevidí důvodu odchýlit se ani v této věci, totiž, že relativní neplatnosti dohody o postoupení pohledávky podle § 128 odst. 1 hosp. zák. (pro neurčitost nebo nesrozumitelnost, popř. z dalších důvodů uvedených v § 22 odst. 1 hosp. zák.) se může dovolat pouze postupitel nebo postupník, nikoliv však dlužník. Jestliže mezi K. bankou P. a L. bankou, s. p. ú., nepanovaly (přes objektivní neurčitost smluvního ujednání) pochybnosti o tom, jaké pohledávky byly smlouvou postoupeny, pak lze uzavřít, že úpadcova pohledávka byla L. bance, s. p. ú., smlouvou z 18. 3. 1991 postoupena platně a účinně. Soupis převáděných částek úvěrů k 25. 2. 1991, vystavený pobočkou postupitele, v němž je vedle názvu úpadce uvedena jen dlužná částka úvěru, je za daného stavu (bez zřetele k tomu, zda byl ke smlouvě z 18. 3. 1991 připojen již v době jejího podpisu nebo později) krokem směřujícím (v intencích § 22 odst. 2, věty druhé, hosp. zák.) k vyjasnění právního úkonu. Za úkon sledující stejný účel lze mít i smlouvu z 22. listopadu 1995, uzavřenou mezi právními nástupci účastníků smlouvy z 18. 3. 1991. Nejvyšší soud nesdílí přesvědčení odvolacího soudu o neurčitosti této smlouvy, když smluvním stranám nic nebránilo v tom, aby kromě dodatečného vyjasnění dříve učiněného právního úkonu, tento právní úkon z opatrnosti (v obavě, že předchozí ujednání je i tak neplatné) zopakovaly. Okolnost, že původní právní úkon byl sjednán platně, má jen ten důsledek, že další právní úkon téhož obsahu neobstojí.

Nesprávná je také úvaha odvolacího soudu, podle níž je vyloučeno uvažovat o smlouvě z 22. 11. 1995 jako o smlouvě o postoupení pohledávky proto, že žalobkyně přihlásila svou pohledávku do konkursu již 13. 10. 1995.

S přihlédnutím k době, kdy proběhlo přezkumné jednání, při kterém správce konkursní podstaty popřela pravost nevykonatelné pohledávky žalobkyně (22. 1. 1996), je pro další úvahy dovolacího soudu rozhodný výklad zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb. a č. 84/1995 Sb. (dále též jen „ZKV“).

Podle ustanovení § 20 ZKV konkursní věřitelé přihlásí své pohledávky, a to ve lhůtě stanovené v usnesení o prohlášení konkursu, i když se o nich vede soudní řízení nebo se provádí výkon rozhodnutí. Současně uvedou, zda uplatňují oddělené uspokojení (§ 28), jakož i jiné důvody pro přednostní pořadí při rozvrhu (odstavec 1). Přihlášky se podávají u soudu dvojmo. Pokud se pohledávka opírá o písemný právní úkon, je třeba připojit i listinu o tomto úkonu (odstavec 2).

Dle § 13 odst. 2 ZKV v usnesení o prohlášení konkursu musí být ustaven správce a věřitelé musí být vyzváni, aby přihlásili ve lhůtě třiceti dnů ode dne prohlášení konkursu všechny své nároky s uvedením jejich výše, právního důvodu vzniku a jejich zajištění.

K přezkoumání přihlášených pohledávek pak soud nařídí přezkumné jednání (srov. § 21 odst. 1 ZKV).

Právním důvodem vzniku přihlašované pohledávky (srov. cit. § 13 odst. 2 ZKV) je nutno i v době před účinností zákona č. 94/1996 Sb., kterým se mění a doplňují zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (před 1. červnem 1996) rozumět skutečnosti, na nichž se pohledávka zakládá (srov. § 20 odst. 2 ZKV v dnešním znění), tedy skutkové okolnosti, z nichž lze na existenci této pohledávky usuzovat, nikoliv (pouhou) právní kvalifikaci pohledávky. Konkursní věřitel přitom může až do přezkoumání jím přihlášené pohledávky, dokud jeho pohledávka není zjištěna nebo účinně popřena (co do pravosti, výše nebo pořadí), měnit jak právní důvod, tak výši nebo pořadí pohledávky (s tím rizikem, že ponese náklady, které vzniknou tím, že soud pro přezkoumání změněné pohledávky nařídí zvláštní přezkumné jednání). Z hlediska úvahy, zda žalobkyně odvozuje své postavení konkursní věřitelky úpadce ze smlouvy z 22. 11. 1995 nebo z jiných skutečností, je proto podstatné jen to, zda v době od

podání přihlášky (od 13. 10. 1995) do doby, než byla pohledávka přezkoumána (do 22. 11. 1996) v příslušném směru změnila či doplnila skutečnosti, na nichž se pohledávka zakládá (právní důvod vzniku přihlášené pohledávky). Jiných skutečností (jiného právního důvodu) než těch, které uvedl v přihlášce nebo při přezkumném jednání, se ostatně konkursní věřitel jako žalobce ve sporu o pravost, výši nebo pořadí přihlášené pohledávky ani nesmí dovolávat (srov. § 23 odst. 2 ZKV). V uvedeném směru odvolací soud označenou smlouvu nezkoumal.

Jelikož právní posouzení věci co do řešení otázek, na nichž napadené rozhodnutí spočívá, není správné, Nejvyšší soud, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o.s.ř.), rozsudek odvolacího soudu (a spolu s ním ze stejných důvodů i rozsudek soudu prvního stupně) podle § 243b odst. 1, části věty za středníkem, a odst. 2, věty druhé, o.s.ř. zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, věta první, o.s.ř.).

1) srov. nyní § 20 odst. 2, větu druhou, zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb., č. 84/1995 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 151/1997 Sb., č. 12/1998 Sb., č. 27/2000 Sb., č. 105/2000 Sb. a č. 214/2000 Sb. ve kterém se s účinností od 1.5.2000 používá obdobný obrat „důvod ... přihlášené pohledávky.“